

Biannual Journal of Applied
Counseling
2013, 3 (2), 1-16
Received: 07 Oct 2013
Accepted: 07 April 2014

دو فصلنامه مشاوره کاربردی
۱۳۹۲، ۳ (۲)، ۱-۱۶
دریافت: ۹۳/۰۷/۱۵
پذیرش: ۹۳/۰۱/۱۸

رابطه ی علی تعارض آشکار و تعارض نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی با میانجی گری
رابطه ی والد فرزند، رفتار ضداجتماعی و افسردگی در دانش آموزان دبیرستانی

The Causal Relationship between Covert and Overt Conflicts and School Performance, Mediated by Parent-Child Relationship, Antisocial Behavior and Withdrawal/Depression among High school Students

Manijeh Shehni-Yailagh
Alaheh Azizimehr
Gholamhosein Maktabi

منیجه شهینی ییلاق*
الهه عزیزی مهر**
غلامحسین مکتبی***

Abstract
The relationship between parents is an important factor in misbehaviors of children. Is there a relationship between parental conflicts and school performance of children? Are parent-child relationship, antisocial behavior and withdrawal/depression related with school performance? In response to these questions a model was tested to study the causal relationships of covert and overt inter-parental conflicts with school performance, mediated by parent-child relationship, antisocial behavior and depression of high school first graders in Dezful. The sample consisted of 200 students selected through multi-stage random sampling. In this research, the students completed, the Inter-Parental Conflict (IPC), the Child Behavior Checklist (CBCL) and the Parent-Child Relationship (PCRS) questionnaires. The school performance was measured by the grade point average of students. The fitness of the proposed model was examined through structural equation modeling. All of the paths, except parent-child relationship to withdrawal/depression, antisocial behavior to academic performance and withdrawal/depression to school performance, were significant. The indirect relationships were tested by using bootstrap procedure. The findings indicated that the proposed model fitted the data. The results also showed that the multiple indirect paths from overt inter-parental conflict to academic performance, mediated by parent-child relationship, and antisocial behavior were significant. Also, the multiple indirect paths from covert inter-parental path to academic performance, mediated by parent-child relationship and withdrawal/depression, and the indirect path from parent-child relationship to academic performance, mediated by antisocial behavior and withdrawal/depression were significant. In total, 60 percent of the variance of academic performance was explained by the proposed variables in the model.

Keywords: parental conflict relationship, antisocial behavior, withdrawal/depression

چکیده

روابط والدین با همدیگر یکی از عوامل موثر و اساسی در رفتار فرزندان است. چه رابطه ای بین تعارض بین والدین و عملکرد تحصیلی فرزندان وجود دارد؟ رابطه ی والد-فرزند، رفتار ضد اجتماعی و گوشه گیری/افسردگی چه نقشی در رابط فوق ایفا می کنند؟ در پاسخ به پرسش های فوق مدلی طراحی شد که رابطه علی تعارض آشکار و نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی با میانجی گری رابطه ی والد-فرزند، رفتار ضد اجتماعی و گوشه گیری/افسردگی در دانش آموزان دختر سال اول دبیرستان های دولتی شهرستان دزفول را مورد بررسی قرار داد. نمونه این تحقیق شامل ۲۰۰ دانش آموز دختر بود که با روش نمونه گیری تصادفی چند مرحله ای انتخاب شدند. در این پژوهش، آزمودنی ها پرسشنامه تعارض بین والدین (IPC)، مقیاس رابطه ی والد-فرزند (PCRS) و سیاهه رفتاری کودک (YSR) را تکمیل کردند. عملکرد تحصیلی دانش آموزان از روی معدل تحصیلی آن ها به دست آمد. ارزیابی مدل پیشنهادی با استفاده از روش الگویابی معادلات ساختاری انجام گرفت. جهت آزمون روابط غیرمستقیم از آزمون بوت استرپ استفاده شد. بر اساس نتایج این پژوهش، مدل پیشنهادی از برازش قابل قبولی با داده ها برخوردار بود و تمام مسیرها، به جز مسیر رابطه ی والد-فرزند به گوشه گیری/افسردگی، مسیر رفتار ضداجتماعی به عملکرد تحصیلی و مسیر گوشه گیری/افسردگی به عملکرد تحصیلی معنی دار بودند. نتایج مسیرهای غیرمستقیم چندگانه نشان داد که تعارض آشکار بین والدین با عملکرد تحصیلی، از طریق رابطه ی والد-فرزند و رفتار ضداجتماعی، تعارض نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی از طریق رابطه ی والد-فرزند و گوشه گیری/افسردگی و متغیر رابطه ی والد-فرزند با عملکرد تحصیلی از طریق رفتار ضداجتماعی و گوشه گیری/افسردگی روابط معنی داری داشتند. در مجموع، ۶۰٪ از واریانس عملکرد تحصیلی از طریق متغیرهای مدل پیشنهادی تبیین شد.

واژه های کلیدی: تعارض بین والدینی، رابطه ی والد-فرزند، رفتار ضد اجتماعی و گوشه گیری/افسردگی

* عضو هیات علمی روانشناسی تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز
** دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز
*** عضو هیات علمی روانشناسی تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

در رابطه با مشکلات رفتاری و روانی در کودکان و نوجوانان نظریه‌ها و تحقیقات زیادی وجود دارد. سوال اساسی نظریه پردازان و پژوهشگران این است که چه مکانیسم‌ها و عواملی موجب آسیب‌های رفتاری و روانی در کودکان و نوجوانان می‌شوند. مشکلات رفتاری نوجوانان منجر به عدم موفقیت و ناکامی آن‌ها در رسیدن به مقاصد و هدف‌هایشان می‌شود (بل، ۱۹۹۰). از عواملی که به آسیب‌های رفتاری و روانی کودکان و نوجوانان می‌انجامد و روی عملکرد فرد در مدرسه تأثیر می‌گذارد، می‌توان به نقش جامعه، خانواده، همسالان، رسانه‌های گروهی اشاره کرد. اکثر محققان به نقش خانواده در سلامت روانی و رفتاری کودکان و نوجوانان اهمیت فوق‌العاده‌ای داده‌اند. در متون مربوط به نقش خانواده در بروز مشکلات رفتاری و روانی نوجوانان عنوان شده است که چهار زمینه خانوادگی، از جمله از هم گسیختگی خانوادگی^۱، تعارض خانوادگی^۲، غفلت خانوادگی^۳ و انحراف خانوادگی^۴ روی سلامت روانی و رفتاری افراد و در نهایت عملکرد آن‌ها تأثیر به‌سزایی می‌گذارد (خوبی نژاد و رجایی، ۱۳۹۰).

خانواده یکی از عوامل مؤثر و اساسی در رفتار افراد می‌باشد. نفوذ والدین در کودکان تنها جنبه ارثی و وراثتی ندارد بلکه در آشنایی کودک با زندگی اجتماعی و فرهنگ پذیری وی، نقش مؤثری دارد. ساختار و شکل خانواده‌ها، نحوه ارتباط اعضاء هر خانواده با یکدیگر و جامعه‌ای که خانواده در آن زندگی می‌کند در بیشتر مواقع همسانی ندارند، از این رو، رفتار و تأثیر خانواده‌ها در افراد متفاوت است. خانواده بر اساس نوع رابطه با فرزندان بیشترین تأثیر را اولاً بر چگونگی شخصیت روانی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها داشته و ثانیاً به صورت غیر مستقیم جامعه را متأثر می‌کند (شفیع آبادی و ناصری، ۱۳۸۰). در واقع، تغییرات در خانواده به مرور زمان فرزندان را تغییر داده و با ورود آن‌ها به عرصه اجتماع، جامعه دگرگون می‌شود. به عبارتی، می‌توان گفت که سلامت خانواده، سلامت جامعه را می‌سازد. اما، امروزه یکی از مسائل دامنگیر جامعه و به‌ویژه آموزش و پرورش، وجود دانش‌آموزانی است که به هر دلیل دچار مشکلات و تنش‌های خانوادگی^۵ هستند. بنابراین، تعارضات بین والدین که منجر به مخدوش شدن فضای خانه می‌شود، به‌عنوان یک متغیر مهم محیطی به طور مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند اثرات ویژه‌ای بر رشد عمومی و ابعاد مختلف رفتار کودک، در زمینه سلامت روانی، جسمانی و عملکرد تحصیلی، داشته باشد. در واقع، می‌توان گفت که بهبود عملکرد تحصیلی^۶ دانش‌آموز در مدرسه تا حدودی مستلزم خانواده‌ای سالم و روابط بین گروهی مناسب و مؤثر است. بنابر این، تعارضات^۷ و مشکلات درون خانواده باعث ایجاد مشکلات و آسیب‌های روانی و رفتاری در دانش‌آموزان می‌شود و در نهایت بر عملکرد تحصیلی فرزند در مدرسه تأثیر منفی می‌گذارد. لذا، برطرف کردن مشکلات خانواده و ایجاد

-
1. family breakup
 2. family conflict
 3. family neglect
 4. family deviance
 5. family tension
 6. academic performance
 7. conflicts

فضایی مناسب در خانه منجر به سلامت جسمانی و روانی فرد و بهبود عملکرد مناسب در مدرسه و جامعه می‌شود.

تعارض بین والدین به عنوان عدم توافق والدین تعریف شده است و از ناسازگاری و اختلافات معمول ناشی می‌شود. در واقع، کشمکش بین والدین تأثیر قابل توجهی بر سازگاری نوجوانان دارد (بوهلر و جرارد، ۲۰۰۲). اغلب تحقیقات روی دشمنی و تعارضات آشکار درون خانواده تمرکز کرده اند، برخی دیگر هم روی کشمکش و تعارض نهان^۱ در خانواده متمرکز شده اند، ولی در این پژوهش هم تعارض آشکار و هم تعارض نهان مورد بررسی قرار گرفته است. کشمکش و تعارض آشکار تحت عنوان رفتارهای خصمانه تعریف می‌شوند و با رفتارهایی نظیر جیغ زدن، توهین و بی احترامی کردن مشخص می‌شوند. اما تعارض نهان همان پیام‌های ارسالی والدین به کودکان و احساس گرفتار شدن بچه‌ها در کشمکش والدین است که منجر به افسردگی و گوشه‌گیری کودک می‌شود (برادفورد و باربر، ۲۰۰۸). براون و فیتز جرال (۲۰۰۷)، به نقل از خواجه نوری و هاشمی نیا، (۱۳۹۰) بر این باورند که اثرات زیان‌آوری که اختلافات و تعارضات بین والدین بر خانواده و اعضای آن می‌گذارد از موضوع‌های مهم جامعه‌شناسی خانواده به‌شمار می‌آید. گسیختگی والدینی دارای دامنه‌ای وسیع از نتایج منفی بر فرزندان هم از جهت برونی‌سازی^۲ و هم از جهت درونی‌سازی^۳ می‌باشد.

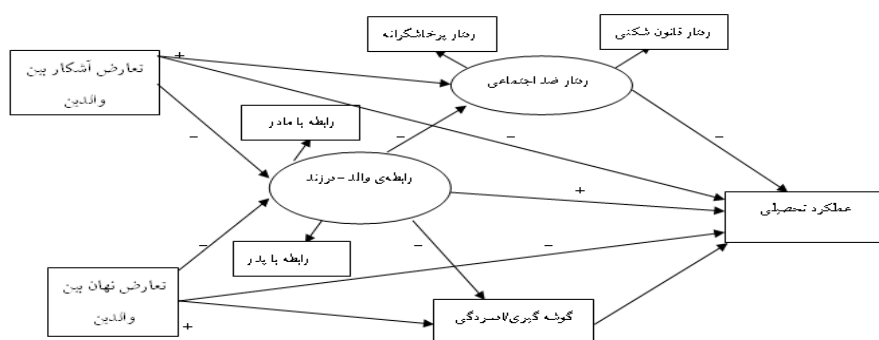
برهم خوردن روابط عاطفی و احساس ناامنی منتج از تعارضات بین والدین می‌تواند امنیت شخصی فرزندان و همچنین روابط آن‌ها با والدینشان را به خطر اندازد. لذا، تعارضات بین والدین می‌توانند برای فرزندان بسیار آزار دهنده باشند و آن‌ها سعی کنند برای کاهش تنش‌های ناشی از تعارضات بین والدین از طریق راه‌های گوناگونی به مقابله برخیزند. یکی از عواقب تعارضات بین والدین الگوبرداری فرزندان از رفتار والدین خود است که باعث می‌شود رفتارهای پرخاشگرانه‌ای با دوستان و همکلاسی‌های خود داشته باشند و در سطح وسیع‌تری رفتارهای ضداجتماعی از خود نشان دهند (خواجه نوری و هاشمی نیا، ۱۳۹۰). در این رابطه، قره باغی (۱۳۸۹) در زمینه مشکلات رفتاری، پژوهشی انجام داد و اظهار نمود که تعارض بین والدین پیش بین رشد اجتماعی کمتر و مشکلات رفتاری بیشتر در نوجوانان و کودکان است. بندورا^۴ (۱۹۷۷)، به نقل از خواجه نوری و هاشمی نیا، (۱۳۹۰) نیز در نظریه یادگیری اجتماعی خود معتقد است که کودکان در مواجهه با پرخاشگری بین والدین رفتارهای تعارض‌آمیز آن‌ها را الگو برداری می‌کنند و در روابط و تعاملات بین فردی آینده خود، رفتارهای پرخاشگرانه نشان می‌دهند. از این رو، می‌توان گفت تعارضات بین والدین منجر به مخدوش شدن فضای خانه و ارتباط والدین با فرزند می‌شود و در نتیجه زمینه را برای بروز تعارض والد-نوجوان مساعد می‌کند (به نقل از رجایی، ۱۳۸۱). تحقیقاتی نیز در این زمینه انجام شده است. از جمله، در پژوهشی کلار، مک‌گی، لاکنو و برت (۲۰۱۱) به بررسی تعارض بین فرزندان و والدین و مشکلات رفتاری آن‌ها پرداختند. نتایج نشان داد که بین تعارض والد-

-
1. covert conflict
 2. externalization
 3. internalization
 4. Bandura

فرزند و مشکلات رفتاری فرزندان از جمله اختلال سلوک رابطه‌ی مثبت و معنی دار وجود دارد. فورهند (۱۹۸۸) در پژوهشی در این رابطه نشان داد که تعارض والد-نوجوان با ناسازگاری‌های دوره نوجوانی، مانند رفتارهای غیرقابل قبول، مشکلات رفتاری در مدرسه و کاهش عملکرد تحصیلی همراه است.

در واقع، درونی کردن تعارضات بین والدین با افسردگی کودک و نوجوان ارتباط دارد. در این رابطه عبدالله‌زاده و سامانی (۲۰۱۰) در پژوهشی نشان دادند که بین تعارضات بین والدین و ناسازگاری‌های عاطفی فرزندان رابطه مثبت و معنی اداری وجود دارد، به طوری که تعارض زیاد بین والدین و پیوند عاطفی کم با فرزندان باعث افزایش اضطراب، افسردگی و فشار روانی در آن‌ها می شود. در همین رابطه، نشاط دوست (۱۳۸۶) عنوان کرد که بین شدت افسردگی و عواملی چون مشاجره بین والدین، رابطه والدین با نوجوان، اختلاف عقیده نوجوان با والدین، عدم احساس نزدیکی بین اعضای خانواده رابطه معنی دار وجود دارد.

مدل مورد استفاده در پژوهش حاضر از تغییر و تعدیل مدل مورد استفاده توسط برادفورد و باربر (۲۰۰۸) درباره بررسی رابطه‌ی علی بین تعارض آشکار و نهان والدین با مشکلات رفتاری (ضداجتماعی، شامل پرخاشگری و قانون شکنی) و هیجانی (افسردگی) با میانجی‌گری تعارض والد-فرزند^۱ اقتباس شده است. در پژوهش برادفورد و باربر (۲۰۰۸) مسائل و مشکلات هیجانی و رفتاری به عنوان متغیر وابسته بررسی شده است. اما، در پژوهش حاضر هدف بررسی عوامل تاثیر گذار بر عملکرد تحصیلی نوجوانان در مدرسه است. در واقع، در این پژوهش با اضافه کردن متغیر عملکرد تحصیلی، مسائل و مشکلات رفتاری و هیجانی ناشی از تعارضات بین والدین و مخدوش شدن روابط والد-فرزندی، به صورت یک مدل علی (نمودار ۱ ملاحظه شود) مورد بررسی قرار گرفته است.

نمودار ۱

مدل پیشنهادی رابطه علی تعارض آشکار و تعارض نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی با میانجی‌گری رابطه‌ی والد-فرزند، رفتار ضداجتماعی و گوشه‌گیری/افسردگی

1. parent-child conflict

روش

جامعه آماری، نمونه و روش اجرای پژوهش

جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانش آموزان دختر سال اول دبیرستان های دولتی شهرستان دزفول است که در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ مشغول به تحصیل بودند. در این مطالعه، از دو نوع نمونه استفاده شد. نمونه اول، جهت بررسی روایی و پایایی ابزارها بود که ۱۰۰ نفر از دانش آموزان انتخاب و نمونه‌گیری دوم، جهت فرضیه آزمایشی ۲۵۰ نفر به صورت تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب و بررسی شدند. طرح پژوهش از نوع همبستگی از طریق الگویابی معادلات ساختاری^۱ (SEM) به عنوان یک روش همبستگی چندمتغیری به کار گرفته شد.

ابزار پژوهش

مقیاس تعارض بین والدین (IPC): مقیاس تعارض بین والدین^۲ در دو بعد آشکار و نهان برای اولین بار توسط بوهلر (۱۹۹۸) با استفاده از ۸ ماده اندازه‌گیری شد. درک و شناخت نوجوانان از تعارض آشکار بین والدین با ۴ ماده سنجیده می‌شد. پاسخ به هر ماده در یک طیف ۴ درجه‌ای از نوع لیکرت (از اغلب اوقات = ۴، تا به ندرت = ۱) تنظیم شده است. نمونه ای از ماده‌های این مقیاس عبارت است از: "وقتی پدر و مادرم با هم جر و بحث می‌کنند، بدجوری عصبانی می‌شوند". بنابر این، امتیاز بالاتر از IPC تعارض آشکار بالاتری را بازتاب می‌دهد. همچنین، تعارض نهان نیز با ۴ ماده سنجیده می‌شد، پاسخ به هر ماده در یک طیف ۴ درجه‌ای از نوع لیکرت (از اغلب اوقات = ۴، تا به ندرت = ۱) تنظیم شده است. نمونه ای از ماده‌های این مقیاس عبارت از، "وقتی پدر و مادرم با هم اختلاف دارند، نمی‌دانم طرف کدامشان را بگیرم"، که امتیاز بالاتر تعارض نهان بیشتری را بازتاب می‌دهد. ضریب پایایی این خرده مقیاس ها را بوهلر (۱۹۹۸) با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای تعارض آشکار ۰/۸۹ و برای تعارض نهان ۰/۸۳ به دست آورد که ضریب قابل اطمینانی است. در پژوهش بوهلر (۱۹۹۸) برای تعیین روایی در خرده مقیاس تعارض بین والدین از تحلیل عامل تاییدی استفاده شده است و نتایج تحلیل عامل تاییدی در خرده مقیاس تعارض آشکار بین ۰/۶۷ تا ۰/۸۶ و در خرده مقیاس تعارض نهان بین ۰/۶۶ تا ۰/۸۱ متغیر بود. در پژوهش حاضر، ضرایب آلفای کرونباخ در خرده مقیاس تعارض آشکار، ۰/۸۷ و در خرده مقیاس تعارض نهان ۰/۸۲ به دست آمد. همچنین، نتایج تحلیل عامل تاییدی در خرده مقیاس تعارض آشکار بین ۰/۶۴ تا ۰/۷۴ و در خرده مقیاس تعارض نهان بین ۰/۶۳ تا ۰/۷۸ متغیر بود.

مقیاس رابطه‌ی والد-فرزند (PCRS): مقیاس رابطه والد-فرزند^۳ برای اولین بار برای اولین بار توسط فاین، مورلند و شوبل^۴ (۱۹۸۳) برای سنجیدن کیفیت روابط والد-فرزند تهیه شده است. "مقیاس رابطه‌ی والد-فرزند" یک ابزار ۲۴ ماده‌ای، برای سنجیدن نظر نوجوانان درباره رابطه آن‌ها با والدینشان،

1. Structural Equations Models (SEM)
2. Inter-Parental Conflict (IPC)
3. Parent-Child Relationship Scale
4. Fine, Moreland and Schwebel

است. پاسخ‌ها در یک طیف لیکرت ۷ درجه‌ای از ۱ (خفیف) تا ۷ (شدید) تنظیم شده است. ماده‌های ۹، ۱۳ و ۱۴ این مقیاس به صورت معکوس نمره گذاری می شوند. در این مقیاس نمره بالاتر نشان دهنده رابطه خوب و مطلوب با پدر و مادر است و نمره پایین نشان دهنده ارتباط کم با والدین و تعارض با والدین است. این مقیاس دو فرم دارد، یکی برای سنجیدن رابطه‌ی فرزند با مادر و یکی هم برای سنجیدن رابطه‌ی فرزند با پدر. نمونه‌ای از ماده‌های این مقیاس عبارت است از: "وقتی را که با پدرتان صرف می کنید چقدر است." ضریب پایایی این خرده مقیاس را فاین و همکاران (۱۹۸۳) با استفاده از روش آلفای کرونباخ به دست آوردند. ضرایب پایایی مقیاس با استفاده از روش آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس‌های مربوط به پدر ۰/۸۹ تا ۰/۹۴، و برای کل مقیاس مربوط به پدر ۰/۹۶ به دست آمد. همچنین، ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس‌های مربوط به مادر ۰/۶۱ تا ۰/۹۴ و برای کل مقیاس مربوط به مادر ۰/۹۶ به دست آمد که نشان دهنده همسانی درونی خوبی است. در پژوهش فاین و همکاران (۱۹۸۳) برای تعیین روایی این مقیاس از روش تحلیل عامل تاییدی استفاده شده است. نتایج تحلیل عامل تاییدی ارتباط بالا و خوبی بین ماده‌ها را نشان داد. پژوهش حاضر، ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس تعارض با پدر، ۰/۸۹ و برای خرده مقیاس تعارض با مادر ۰/۹۲ به دست آمد. همچنین، ضرایب استاندارد (بارهای عاملی)، در تحلیل عامل تاییدی، برای خرده مقیاس تعارض با پدر بین ۰/۶۴ تا ۰/۸۴ و برای خرده مقیاس تعارض با مادر بین ۰/۶۷ تا ۰/۷۸ متغیر بود.

سیاهه‌ی رفتاری کودک (YSR): سیاهه رفتاری کودک^۱، توسط آخنباخ (۲۰۰۱)، به نقل از مینایی (۱۳۸۴) ساخته شده است. این مقیاس شامل بخش شایستگی‌ها و سندرما است. نمره‌گذاری خرده‌مقیاس‌های این سیاهه به صورت سه گزینه‌ای (نادرست است، تا حدی درست است و کاملاً یا غالباً درست است) است که به ترتیب نمره‌های صفر، یک و دو را دریافت می کنند. در این پژوهش از خرده مقیاس‌های گوشه گیری/افسردگی، رفتار قانون شکنی و پرخاشگرانه استفاده شد. خرده مقیاس‌های پرخاشگری و قانون شکنی به عنوان مشکلات رفتاری و خرده‌مقیاس افسردگی تحت عنوان مشکلات هیجانی به کار گرفته شدند، از جمله سوالات این خرده مقیاس‌ها در بعد پرخاشگری (شامل: تندخو هستم)، در بعد قانون شکنی (شامل: در مدرسه یا هر جای دیگر قانون را زیر پا می‌گذارم) و در بعد افسردگی (شامل: به ندرت از چیزی لذت می برم) هستند. آخنباخ (۱۹۹۱) پایایی به روش بازآزمایی^۲ را برای خرده مقیاس‌های مختلف سیاهه رفتاری کودک بین ۰/۹۵ تا ۱، همسانی درونی^۳ آن را برای خرده مقیاس‌های مختلف بین ۰/۷۸ تا ۰/۹۷ و ضرایب پایایی درون ارزیاب^۴ را بین ۰/۹۳ تا ۰/۹۶ گزارش کرد. مینایی (۱۳۸۴) پایایی سیاهه رفتاری کودک را، به روش همسانی درونی (آلفای کرونباخ) برآورد کرد. وی دامنه ضرایب را در سطح قابل قبول و برای خرده مقیاس‌های مختلف آن بین ۰/۷۶ تا ۰/۸۸ به دست آورد. مینایی (۱۳۸۴) روایی ملاکی این سیاهه را برای همه خرده مقیاس‌ها، در سطح

1. Child Behavior Checklist
2. test-retest
3. internal-consistency
4. inter-rater reliability

۰/۵۰ معنی دار یافت. در این پژوهش، ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس گوشه گیری/افسردگی، ۰/۸۶، برای خرده مقیاس رفتار پرخاشگرانه، ۰/۸۲ و برای خرده مقیاس رفتار قانون شکنی، ۰/۸۴ به دست آمد. روایی این سیاهه برای همه خرده مقیاس‌ها، در سطح ۰/۰۵ معنی دار بود.

یافته‌ها

در این قسمت، اطلاعات توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش و ضرایب همبستگی بین آن‌ها ارائه شده است. جدول ۱ یافته‌های توصیفی مربوط به میانگین، انحراف معیار، کمترین و بیشترین نمره‌های آزمودنی‌ها در متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد و جدول ۲ ماتریس ضرایب همبستگی را نشان می‌دهد.

جدول ۱

یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش برای کل آزمودنی‌ها

متغیرها	کمترین نمره	بیشترین نمره	میانگین	انحراف معیار
تعارض آشکار بین والدین	۳	۱۲	۶	۲/۲۹
تعارض نهان بین والدین	۴	۱۴	۷/۵۶	۲/۸۶
رابطه با پدر	۱۹	۱۱۱	۷۸/۹۰	۲۲/۵۱
رابطه با مادر	۲۴	۱۲۶	۱۰۱	۲۰/۲۱
رفتار پرخاشگرانه	۰	۲۷	۷/۶۲	۶/۱۳
رفتار قانون شکنی	۰	۱۶	۳/۰۹	۲/۵۹
گوشه‌گیری/افسردگی	۰	۱۱	۳/۸۳	۲/۷۶
عملکرد تحصیلی	۱۱/۷۶	۲۰	۱۷/۶۱	۱/۹۳

$N=200$

همان‌طور که مندرجات جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین و انحراف معیار آزمودنی‌های کل نمونه ۲۰۰ نفر به ترتیب در تعارض آشکار ۶ و ۲/۲۹ و تعارض نهان ۷/۵۶ و ۲/۸۶ است. همچنین، میانگین و انحراف معیار خرده مقیاس رابطه با پدر، به ترتیب ۷۸/۹۰ و ۲۲/۵۱ و رابطه با مادر، به ترتیب ۱۰۱ و ۲۰/۲۱ است. میانگین و انحراف معیار آزمودنی‌ها در خرده مقیاس رفتار پرخاشگرانه، به ترتیب ۷/۶۲ و ۶/۱۳ و رفتار قانون شکنی به ترتیب، ۳/۰۹ و ۲/۵۹ است. متغیر گوشه‌گیری/افسردگی نیز دارای میانگین و انحراف معیار ۳/۸۳ و ۲/۷۶ و میانگین و انحراف معیار متغیر عملکرد تحصیلی به ترتیب ۱۷/۶۱ و ۱/۹۳ است.

جدول ۲

ماتریس همبستگی متغیرها در مدل پیشنهادی پژوهش حاضر

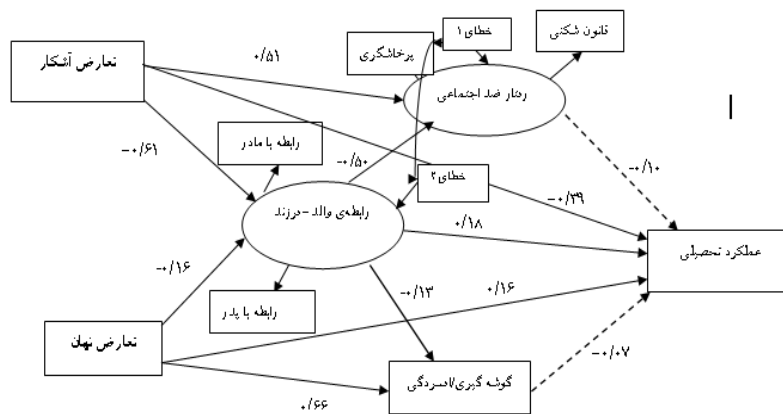
متغیرهای پژوهش	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
تعارض آشکار	۰/۷۰*	-۰/۶۷*	-۰/۴۸*	-۰/۷۱*	۰/۵۷*	-۰/۵۵*	-۰/۷۴*
تعارض نهان	۱	-۰/۵۳*	-۰/۳۷*	۰/۵۷*	۰/۴۳*	۰/۷۴*	-۰/۶۵*
رابطه با پدر	۱	۱	۰/۶۳*	-۰/۶۳*	-۰/۵۲*	-۰/۴۸*	۰/۶۲*
رابطه با مادر	۱	۱	۱	-۰/۵۷*	-۰/۵۰*	-۰/۳۹*	۰/۴۲*
رفتار پرخاشگرانه	۱	۱	۱	۱	۰/۶۸*	-۰/۴۳*	-۰/۶۱*
رفتار قانون شکنی	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۲۸*	-۰/۵۰*
گوشه‌گیری/افسردگی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	-۰/۵۴*
عملکرد تحصیلی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱

* $p < 0.01$

همان گونه که در جدول ۳ آمده است، نتایج به دست آمده از برآورد مدل اصلی نشان داد که شاخص‌های مدل، از برازندگی نسبتاً خوبی برخوردارند، هر چند برخی مسیرها معنی دار نشدند (نمودار ۲ ملاحظه شود). لذا، جهت برآزش بهتر مدل یک اصلاح در مدل مفروض ایجاد شد.

اصلاح مدل پیشنهادی

برای بهبود مدل پیشنهادی یک اصلاح در این مدل انجام شد. بدین صورت که، خطاهای متغیرها با یک فلش دو سویه در نرم افزار AMOS به هم وصل شدند. به عبارتی، خطاهای دو متغیر رابطه‌ی والد-فرزند و رفتار ضداجتماعی با یک فلش دو سویه به هم وصل شد. بعد از اعمال این تغییر، مدل اصلاح شده مورد آزمایش قرار گرفت (نمودار ۳ ملاحظه شود).

نمودار ۳

مدل اصلاح شده رابطه علی تعارض آشکار و تعارض نهان والدین با عملکرد تحصیلی با میانجی‌گری رابطه والد-فرزند، رفتار ضداجتماعی و گوشه‌گیری/افسردگی (مدل ۲) توجه! خطوط منقطع غیر معنی دار هستند.

جدول ۴ ضرایب مربوط به دو مدل پیشنهادی و اصلاح شده را نشان می‌دهد. نتایج جدول ۴ حاکی از آن است که مسیر رابطه والد-فرزند به گوشه‌گیری/افسردگی بعد از اصلاح مدل معنی دار شد. به علاوه، همان طور که در جدول ۳ ملاحظه شد، در مدل اصلاح شده کل شاخص‌های برآزش نسبت به مدل پیشنهادی مناسبتر بودند. همچنین، تفاضل مجذور خی در دو مدل (۱۰/۹۱) با ۱ درجه آزادی (تفاضل ۱۲ و ۱۱) معنی دار بود که حاکی از بهبود شاخص‌های برآزش در مدل اصلاح شده است. همچنین، به منظور بررسی روابط واسطه‌ای یا غیرمستقیم بین متغیرهای مورد مطالعه از روش بوت استرپ ماکرو پریچر و هیز (۲۰۰۸) استفاده شد.

جدول ۴

ضرایب، خطای معیار و سطح معنی داری دو مدل پیشنهادی و اصلاح شده

مدل اصلاح شده				مدل پیشنهادی				مسیرها
p	SE	β	B	p	SE	β	B	
۰/۰۰۱	۰/۰۶	۰/۵۱	۰/۴۳	۰/۰۰۱	۰/۰۸	۰/۴۱	۰/۳۴	تعارض آشکار بین والدین به رفتار ضد اجتماعی
۰/۰۰۱	۰/۰۷	۰/۶۶	۰/۶۴	۰/۰۰۱	۰/۰۶	۰/۶۷	۰/۶۵	تعارض نهان بین والدین به گوشه گیری/افسردگی
۰/۰۰۱	۰/۵۸	-۰/۶۱	-۳/۵۲	۰/۰۰۱	۰/۵۸	-۰/۶۳	-۳/۹۲	تعارض آشکار بین والدین به رابطه‌ی والد-فرزند
۰/۰۶	۰/۳۶	-۰/۱۶	-۰/۶۳	۰/۰۶	۰/۴۰	-۰/۱۵	-۰/۷۴	تعارض نهان بین والدین به رابطه‌ی والد-فرزند
۰/۰۰۱	۰/۰۱	-۰/۵۰	-۰/۰۵	۰/۰۰۱	۰/۰۲	-۰/۵۱	-۰/۰۷	رابطه‌ی والد-فرزند به رفتار ضد اجتماعی
۰/۰۳	۰/۰۱	-۰/۱۳	-۰/۰۲	۰/۱۰	۰/۰۱	-۰/۱۱	-۰/۰۲	رابطه‌ی والد-فرزند به گوشه گیری/افسردگی
۰/۳۱	۰/۰۹	-۰/۱۰	-۰/۰۹	۰/۵۶	۰/۱۱	-۰/۰۷	-۰/۰۷	رفتار ضداجتماعی به عملکرد تحصیلی
۰/۳۰	۰/۰۴	-۰/۰۷	-۰/۰۵	۰/۳۰	۰/۰۵	-۰/۰۷	-۰/۰۵	گوشه گیری/افسردگی به عملکرد تحصیلی
۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۱۸	-۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۲۱	۰/۰۳	رابطه‌ی والد-فرزند به عملکرد تحصیلی
۰/۰۰۱	۰/۰۷	-۰/۳۹	-۰/۳۲	۰/۰۰۱	۰/۰۷	-۰/۳۹	۰/۳۳	تعارض آشکار بین والدین به عملکرد تحصیلی
۰/۰۲	۰/۰۵	-۰/۱۶	-۰/۱۱	۰/۰۳	۰/۰۵	-۰/۱۶	-۰/۱۱	تعارض نهان بین والدین به عملکرد تحصیلی

جدول ۵

نتایج حاصل از تحلیل بوت استرپ فرضیه‌های غیر مستقیم چندگانه

خطای استاندارد	حد پایین حد بالا	بوت	سوگیری	داده	فرضیه
۰/۰۴	-۰/۲۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۱۵	رابطه تعارض آشکار بین والدین و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رابطه‌ی والد - فرزند و رفتار ضداجتماعی
۰/۰۴	-۰/۱۷	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۸	رابطه تعارض آشکار بین والدین و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رابطه‌ی والد-فرزند
۰/۰۴	-۰/۱۶	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۶	رابطه تعارض آشکار بین والدین و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رفتار ضداجتماعی
۰/۰۴	-۰/۲۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	-۰/۱۶	رابطه تعارض نهان بین والدین و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رابطه‌ی والد-فرزند و افسردگی
۰/۰۳	-۰/۱۸	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	-۰/۱۲	رابطه تعارض نهان بین والدین و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رابطه‌ی والد-فرزند
۰/۰۴	-۰/۱۱	۰/۰۰۱	-۰/۰۰۱	-۰/۰۴	رابطه تعارض نهان بین والدین و عملکرد تحصیلی با میانجیگری افسردگی
۰/۰۳	۰/۱۲	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۱۸	رابطه‌ی والد-فرزند و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رفتار ضداجتماعی و افسردگی
۰/۰۳	۰/۰۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۱۲	رابطه‌ی والد-فرزند و عملکرد تحصیلی با میانجیگری رفتار ضداجتماعی
۰/۰۳	۰/۰۳	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۷	رابطه‌ی والد-فرزند و عملکرد تحصیلی با میانجیگری افسردگی

طبق مندرجات جدول ۵، فاصله اطمینان جدول حاکی از قرار نگرفتن صفر در مسیر غیر مستقیم چندگانه تعارض آشکار بین والدین و عملکرد تحصیلی با واسطه رابطه‌ی والد-فرزند و رفتار ضد اجتماعی

است. در نتیجه فرضیه کلی و فرضیه های جزئی این مسیر چندگانه تایید می شوند. همچنین، قرار نگرفتن صفر بین مقادیر حد بالا و حد پایین مسیر تعارض نهان بین والدین و عملکرد تحصیلی با واسطه رابطه‌ی والد-فرزند و گوشه گیری/افسردگی فرضیه غیر مستقیم دوم را هم به صورت کلی و هم به صورت جداگانه تایید می کند. قرار نگرفتن صفر بین مقادیر حد بالا و حد پایین مسیر رابطه‌ی والد-فرزند و عملکرد تحصیلی با واسطه رفتار ضد اجتماعی و افسردگی نیز نشان از تایید این فرضیه هم به صورت کلی و هم به صورت جداگانه دارد.

بحث

نتایج تحلیل مدل نشان می‌دهد که متغیر برونزای تعارض آشکار اثر مستقیم و معنی‌داری بر هر یک از متغیرهای رابطه‌ی والد-فرزند، رفتار ضد اجتماعی و عملکرد تحصیلی دارد. در این رابطه می‌توان به پژوهش‌هایی در این زمینه اشاره کرد از جمله در پژوهش استازمن و همکاران (۲۰۱۱)، نتایج نشان داد که بین تعارضات والدین و برون دادهای رفتاری، مانند بزهکاری و پرخاشگری نوجوانان، ارتباط مثبت و معنی دار وجود دارد. به عبارت دیگر، بین رفتارهای درونی شده و برونی شده نوجوانان و تعارضات آشکار و ناآشکار والدین رابطه وجود دارد. همچنین، تعارضات آشکار بین والدین بیشتر از تعارضات ناآشکار منجر به بروز مشکلات رفتاری در نوجوانان این والدین می‌شوند.

نتایج پژوهش ویمز و کوستا (۲۰۰۵) نشان داد که بین تعارضات بین والدین و برون دادهای رفتاری، مانند بزهکاری و پرخاشگری نوجوانان، ارتباط مثبت و معنی دار وجود دارد. همچنین، بهادر و نودری (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای نشان دادند که رابطه مثبت و معنی داری بین درگیری و تعارض بین والدین و برون سازی مشکلات رفتاری مانند پرخاشگری اجتماعی در میان کودکان و نوجوانان وجود دارد. در واقع، در این مطالعه تعارض بین والدین به عنوان یک عامل کمک کننده‌ی قوی به برون سازی مشکلات رفتاری معرفی شده است. در همین راستا، ریچموند و استوکر (۲۰۰۶) در پژوهشی نشان دادند که انسجام خانوادگی، که یکی از موارد فرایندهای خانوادگی است، با مشکلات رفتاری برونی شده ارتباط منفی دارد، به عبارت دیگر، انسجام خانواده و عدم تعارض و تنش در محیط خانواده منجر به عدم بروز مشکلات رفتاری در فرزندان می‌شود. در مطالعه‌ای دیگر، کامینگز و دیویس (۱۹۹۴) به بررسی مشکلات رفتاری کودکان در معرض خشونت خانگی پرداختند. نتایج نشان داد کودکانی که در خانه‌های خشونت زده زندگی می‌کنند در خطر بالایی از مشکلات رفتاری، از جمله پرخاشگری، بزهکاری و سوء مصرف مواد، قرار دارند. در خصوص تبیین نتایج می‌توان گفت که بین انحرافات نوجوانان و تعارضات والدین با یکدیگر رابطه‌ی مثبت و قوی وجود داشته است. خانواده‌هایی که تعارضات بین والدینی در آن‌ها زیاد است به احتمال قوی نمی‌توانند رفتارهای مناسب اجتماعی را به فرزندان آموزش دهند. همچنین، فرزندان این خانواده‌ها به احتمال زیاد رفتارهای والدین را الگوی مناسب برای رفتار با دیگران تلقی می‌کنند و مطالعات خارجی و داخلی نیز این نتایج را تایید می‌کنند (خواجه نوری و هاشمی نیا، ۱۳۹۰). بنابراین، در

خانواده‌هایی که کیفیت روابط منفی است و سرشار از تعارض و اختلاف است، تعارض به فرزند و رفتارهای او گسترش پیدا می‌کند و این گونه روابط و زمینه‌های خانوادگی موجب مشکلات سازگاری در فرزندان می‌شود. بسیاری از اختلال‌های رفتاری در خانواده‌هایی مشاهده می‌شود که فضای حاکم بر آن پرخاشگرانه است و ارتباطات برای فرزندان تهدید آمیز تلقی می‌شود.

همچنین، راتل، شرت کلیف، سربین، فیشر، استاک و شوارتزمن (۲۰۱۱) در رابطه با عملکرد تحصیلی و سازگاری فردی و اجتماعی دانش آموزان، از آن‌ها خواستند مهم‌ترین عواملی که موجب افت تحصیلی در آن‌ها می‌شود را نام ببرند. نتایج حاکی از آن بود که از نظر دانش آموزان، خانواده مهم‌ترین عاملی است که در پیشرفت تحصیلی آن‌ها مؤثر است، به طوری که در حدود ۶۵٪ از دخترها و ۷۰٪ از پسرها افت تحصیلی خود را ناشی از عوامل مربوط به خانواده خود می‌دانستند. همچنین، این پژوهش نشان داد که ارضای نیازهای عاطفی نوجوانان در خانواده با سازگاری فردی-اجتماعی و عملکرد تحصیلی آن‌ها رابطه‌ی مثبت و معنی دار دارد. محمدخانی و اسکندری (۱۳۸۴) نیز در پژوهشی عنوان کردند که پرخاشگری با عملکرد تحصیلی رابطه منفی و معنی دار دارد. در مطالعه‌ای دیگر، گریچ، راینور و فوسکو (۲۰۰۴) به بررسی تعارض بین والدین و مشکلات هیجانی و رفتاری کودکان پرداختند. شواهد تجربی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری را بین کودکانی که در محیط خانوادگی خشونت زده زندگی می‌کنند و توسعه اختلال شناختی، عاطفی، رفتاری و اجتماعی نشان داد. در واقع، در این مطالعه کودکان در معرض تعارض و درگیری بین والدین در حوزه عاطفی در معرض تجربه احساسات حاد افسردگی، از دست دادن، غم، سردرگمی، احساس گناه، ترس، ناامنی و عدم اعتماد به نفس هستند. در همین رابطه، بوسکو، رنک، دینگر، اپستین و فارس (۲۰۰۳) نشان دادند که در دخترها و پسرها، مشکلات عاطفی و رفتاری، به ویژه مشکلات درونی شده از جمله افسردگی، با ناسازگاری والدین ارتباط دارد. در تبیین نتایج این پژوهش می‌توان گفت که خانواده و روابط والدین با یکدیگر نقش مهمی در بهداشت روانی فرزندان ایفا می‌کند. بنابراین، درباره نقش خانواده در افسردگی فرزندان می‌توان بر اهمیت چگونگی عملکرد خانواده و روابط والدین با یکدیگر اشاره کرد. همان‌گونه که تعارض و کشمکش بین والدین و ایجاد محیطی تنش‌زا منجر به افسردگی و ناامیدی در فرزندان می‌شود، ایجاد محیطی سالم و جو هیجانی مثبت منجر به سلامت و بهداشت روانی فرزندان می‌شود.

در پژوهشی خویی نژاد و رجایی (۱۳۹۰) نشان دادند که تعارض والد-نوجوان همراه با روابط خصومت آمیز در خانواده منجر به احساس ناکامی شده و این احساس نگرش‌های ضداجتماعی را بر می‌انگیزد که در نهایت باعث رفتارهای انحرافی در نوجوان خواهد شد و داده‌های این پژوهش روابط معنی داری بین متغیرهای ذکر شده و رفتارهای انحرافی نوجوان نشان داد. همچنین متغیر برونزای دیگر تعارض نهان بین والدین است که اثر مستقیم و معنی‌داری بر هر یک از متغیرهای رابطه‌ی والد-فرزند، افسردگی و عملکرد تحصیلی دارد. در این رابطه می‌توان به پژوهش‌هایی در این زمینه اشاره کرد از جمله فورهند (۱۹۸۸) در مطالعه‌ای تحت عنوان تعارض والد-نوجوان و ناسازگاری دوره نوجوانی نشان

داد که تعارض و درگیری بین والد-نوجوان با ناسازگاری دوره نوجوانی مانند افسردگی، رفتارهای غیرقابل قبول، مشکلات رفتاری در مدرسه و کاهش عملکرد تحصیلی رابطه دارد. تعارض والد-نوجوان همراه با روابط خصومت آمیز در خانواده منجر به احساس ناکامی شده و این احساس نگرش‌های ضداجتماعی را بر می‌انگیزد که در نهایت باعث رفتارهای انحرافی در نوجوان خواهد شد. در تبیین نتایج می‌توان گفت که عدم صمیمیت در بین اعضای خانواده خصوصاً والدین و فرزند منجر به احساس طرد شدن فرزند از سوی والد می‌شود که می‌تواند نگرش‌های ضداجتماعی را در او ایجاد کند. در حقیقت گرمی روابط و عواطف و همچنین پیوند و تعهد عاطفی موجود در بین اعضای خانواده که از ویژگی‌های اصلی خانواده‌های منسجم محسوب می‌شود، در فرزندان آن‌ها این احساس را به وجود می‌آورد که مورد پذیرش والدین هستند و والدین نسبت به خواسته‌های آن‌ها حساس هستند (داماس و لاکلین، ۲۰۰۱). همچنین در تبیین نتایج مربوط به فرضیه رابطه رفتار ضداجتماعی با عملکرد تحصیلی و رابطه افسردگی با عملکرد تحصیلی که مورد تایید قرار نگرفتند می‌توان گفت که عملکرد تحصیلی خود متأثر از طیف وسیعی از عوامل است که برخی از آن‌ها عبارتند از: محیط آموزشی، تلاش و توانایی‌های فطری دانش آموز، باورها و انتظارات، سازگاری فردی و اجتماعی، بازخوردهای معلم، پایگاه اجتماعی-اقتصادی. در واقع، سازگاری فردی و اجتماعی یکی از عواملی است که بر عملکرد تحصیلی فرد تأثیر می‌گذارد، بنابراین ناسازگاری اجتماعی و رفتار ضد اجتماعی به تنهایی نمی‌تواند عملکرد تحصیلی فرد را تحت تأثیر قرار دهد، بلکه مجموعه‌ای از عوامل که اشاره شد منجر به افت تحصیلی می‌شوند. همچنین، عملکرد تحصیلی، عنصری چند بعدی است و به گونه‌ای بسیار ظریف به رشد جسمی، اجتماعی، شناختی و عاطفی دانش آموز مربوط است در واقع افسردگی مربوط به بعد عاطفی است و بعد عاطفی یکی از ابعاد است که بر عملکرد تحصیلی تأثیر می‌گذارد. بنابراین، افسردگی نمی‌تواند به تنهایی نمرات عملکرد تحصیلی را تحت تأثیر قرار دهد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد مدل مفروض اثر تعارض آشکار و تعارض نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی با میانجی‌گری رابطه‌ی والد-فرزند، رفتار ضداجتماعی و افسردگی در دانش‌آموزان دختر برانزده داده‌ها است. نتایج نشان داد مسیرهای مستقیم تعارض آشکار و تعارض نهان بین والدین به عملکرد تحصیلی از لحاظ آماری معنی‌دار بودند. همچنین، رابطه‌ی والد-فرزند به عملکرد تحصیلی و به رفتار ضد اجتماعی و افسردگی معنی‌دار بودند. از سوی دیگر، رابطه تعارض آشکار و نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی معنی‌دار و رابطه رفتار ضد اجتماعی و افسردگی به عملکرد تحصیلی غیرمعنی‌دار می‌باشد. علاوه بر این، نتایج نشان داد رابطه مسیرهای غیرمستقیم تعارض آشکار بین والدین به عملکرد تحصیلی از طریق رابطه‌ی والد-فرزند و رفتار ضد اجتماعی معنی‌دار می‌باشد. همچنین، نتایج نشان داد که رابطه تعارض نهان بین والدین با عملکرد تحصیلی از طریق رابطه‌ی والد-فرزند و افسردگی معنی‌دار می‌باشد و رابطه‌ی والد-فرزند با عملکرد تحصیلی از طریق رفتار ضداجتماعی و افسردگی

معنی دار می‌باشد. بنابراین می‌توان بیان نمود که تعارض آشکار و تعارض نهان بین والدین می‌توانند عملکرد تحصیلی فرزندان را تحت تاثیرات منفی قرار دهد. لذا برطرف کردن مشکلات خانواده و ایجاد فضایی مناسب در خانه منجر به سلامت جسمانی و روانی فرد و بهبود عملکرد مناسب در مدرسه و جامعه می‌شود. نتایج این مطالعه به شهرستان دزفول محدود است، بنابراین، در تعمیم آن به فرهنگ‌ها و شهرهای دیگر جانب احتیاط باید رعایت شود، این پژوهش بر روی دانش‌آموزان دختر انجام شده است، لذا تعمیم نتایج به دانش‌آموزان پسر باید با احتیاط انجام شود. پیشنهاد می‌گردد که موضوع آسیب‌های رفتاری و هیجانی در نوجوانان به شیوه علمی در کشور بررسی گردد و تمامی محققین و صاحب نظران رشته روان‌شناسی و سایر رشته‌های مرتبط با آسیب‌های رفتاری و هیجانی کودکان و نوجوانان را به مطالعه با شیوه علمی در حوزه مربوط دعوت نمود. امید است که با ارایه نظریه‌ها و مدل‌های جدید به تشخیص علل و ارایه راهکارهای مناسب در زمینه پیشگیری از رفتارهای انحرافی کمک شود. همچنین، با توجه به نتایج این پژوهش، و پژوهش‌های مشابه دیگر، مسئولان آموزشی و معلمان باید سعی کنند همه عواملی را که در شکل‌گیری افت تحصیلی در دانش‌آموزان نقش دارند (مانند تعارضات خانوادگی، مشکلات روانی و رفتاری، کیفیت تجارب یادگیری) مورد توجه قرار دهند.

منابع

- خواجه نوری، بیژن و هاشمی‌نیا، فاطمه (۱۳۹۰). رابطه تعارضات والدینی با بزهکاری. *فصلنامه علمی-پژوهشی جامعه‌شناسی زنان*، سال دوم، شماره دوم.
- خوبی نژاد، غلامرضا و علیرضا، رجایی (۱۳۹۰). تعارض والد-نوجوان و بزه دیدگی رفتاری: یک مدل جدید در تبیین بزه دیدگی.
- رجایی، علیرضا (۱۳۸۱). نقش خانواده، مدرسه، همسالان و رسانه‌های گروهی در رفتارهای انحرافی نوجوانان پسر. *مجله‌ی دانش و پژوهش*. شماره‌ی ۱۱ و ۱۲، صص. ۷۴-۴۵.
- شفیع آبادی، عبدالله و ناصری، غلامرضا (۱۳۸۰). نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران: انتشارات مرکز نشر دانشگاهی تهران.
- قره باغی، فاطمه (۱۳۸۹). نقش تعارض زناشویی و رابطه‌ی والدین با کودک در نشانه‌های آسیب‌شناختی عاطفی و رفتاری. *پژوهش‌های روان‌شناسی*، (۱) ۱۳، صص. ۱۰۸-۸۹.
- قره‌باغی، فاطمه (۱۳۸۹). نقش تعارض زناشویی و رابطه‌ی والدین با کودک در نشانه‌های آسیب‌شناختی عاطفی و رفتاری. *پژوهش‌های روان‌شناسی*، (۱) ۱۳، صص. ۱۰۸-۸۹.
- محمدخانی، شهرام و اسکندری، حسین (۱۳۸۴). بررسی همه‌گیرشناسی مشکلات رفتاری دانش‌آموزان ۷-۱۵ ساله شهر تهران. *فصلنامه روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه*، ۲، ۹۲-۷۱.

مینایی، اصغر (۱۳۸۴). کتابچه راهنمای فرم‌های سن مدرسه نظام سنجش مبتنی بر تجربه آنباخ: انطباق و هنجاریابی، تهران: پژوهشکده کودکان استثنایی.

نشاط دوست، حمید طاهر (۱۳۸۶). بررسی افسردگی نوجوانان و عوامل مرتبط فردی و خانوادگی. مجله ی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره ۵، شماره ۲، ۴۵-۵۸.

- Abdollahzadeh, N., & Samani, S. (2010). The family processes, family content and adolescence emotional problems. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 733-737.
- Achenbach, T. M. (1991). Integrative guide to the 1991 CBCL/4-18, YSR and TRF profile. Burlington VT: University of Vermont, Department of Psychology.
- Achenbach, T. M. (2011). School-age (age 6-18) assessment: Empirically based syndroms scales. Retrieved from: Achenbach System of Empirically Based Assessment.
- Buehler, C. (1998). Inter-parental Conflict, Parent- child conflict. *Journal of Family*, 22, 65-87.
- Bahador, E., & Nozari, L. (2009). The Relationship between inter-parental conflict and externalizing behavior problem among adolescent. *Journal of Sciences*, 12, 40-53.
- Belle, D. (1990). Poverty and women's mental health. *Journal of American Psychologist*, 45, 385-389.
- Bosco, G., Renk, K., Dinger, T., Epstein, M., & Phares, V. (2003). The connections between adolescent perceptions of parents, parental psychological symptoms, and adolescent functioning. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(2), 179-200.
- Bradford, K., & Barber, B. K. (2008). Interparental conflict, parent-child conflict, and youth problem behavior. *Journal of Family Issues*, 6, 780-805.
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment|. *Journal of Marriage and Family*, 64, 78-92.
- Cummings E. M., & Davies, P. (1994). Children and marital conflict: *The impact of family dispute and resolution*. *Journal of Family Violence*, 7, 415-432.
- Damas, E., & Laughlin, J. (2001). Latent model of family process in African American families. *Journal of Marriage and Family*, 63, 967-998.

- Forhand, R. (1988). Young adolescents and maternal depression: Assessment, interrelations, and family predictors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56*(3), 422-426.
- Fine, M. A., Moreland, J. R., & Schwebel, A. I. (1983). Long-term effects of divorce on parent-child relationships. *Developmental Psychology, 19*, 703-713.
- Grych, J. H., Raynor, S. R., & Fosco, G. M. (2004). Family processes that shape the impact of inter-parental conflict on adolescents. *Journal of Development and Psychopathology, 16*(3), 649-665.
- Klahr, A., McGue, M., Iacono, W., & Burt, S. A. (2011). The association between parent-child conflict and adolescent conduct problem over time. *Journal of Abnormal Psychology, 120*(1), 141-149.
- Kong, J. (2003). The longitudinal influence of parent-child relationships and depression on cyber delinquency in South Korean adolescents. *Journal of Family Psychology, 45*, 511-531.
- Preacher, K.J., & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resembling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods, 40*, 879-891.
- Richmond, M., & Stocker, C. M. (2006). Associations between family cohesion and adolescent sibling externalizing behavior. *Journal of Family Psychology, 20*(4), 663-669.
- Ruttle, P., Shirtcliff, E., Serbin, L., Fisher, D., Stack, D., & Schwartzman, A. (2011). Disentangling psychobiological mechanisms underlying internalizing and externalizing behaviors in youth. *Hormones and Behavior, 59*(1), 123-132.
- Samani, S. (2010). Family types in the family process and content model. *Procedia – Social and Behavioral Sciences, 5*, 727-732.
- Stutzman, S., Bean, R., Miller, Day, R., Feinauer, L., Porter, C., & Moore, A. (2011). Marital conflict and adolescent outcomes: A cross-ethnic group comparison of Latino and European American Youth Children and Youth Services Review, 33, 663-668. *Journal of Family Psychology, 33*(5), 663-668.
- Weems, F., & Costa, N. (2005). Developmental differences in the expression of childhood anxiety symptoms and fear. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 44*(7), 656-663.